

Richterek, Oldřich

K sémantické rovině obrazu války v Jeseninově poémě Anna Sněginová

Opera Slavica. 1999, vol. 9, iss. 1, pp. 28-37

ISSN 1211-7676

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/116870>

Access Date: 06. 12. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

K SÉMANTICKÉ ROVINĚ OBRAZU VÁLKY V JESENINOVĚ POÉMĚ ANNA SNĚGINOVA¹

Oldřich Richterek

1. Třebaže válečné konflikty a události rozhodně nepatří k pozitivním průvodním jevům lidské historie, byly (a bohužel stále ještě jsou) její nedílnou součástí. Už od hlubokého dávnověku byly jednou z forem řešení všech sporů mezi civilizacemi a různými společenskými komunitami, které přinášely lidská utrpení, promarněné osudy, nenahraditelné ztráty materiálních i duchovních hodnot, případně i násilné posuny v jejich hodnocení a hierarchizaci.² Symptomatickým průvodním znakem válečných střetů je pak jejich **masový rozměr**, paradoxní atribut **osudovosti**, postihující široké vrstvy obyvatelstva, deformující a zpravidla i rigorózně vymezující podobu, smysl i cíle jejich života.

Dichotomické dělení účastníků válečných konfliktů na „**vítěze**“ a „**poražené**“ předurčilo už v daleké minulosti antitetické vidění všech jejich protagonistů: na jedné straně to byli *smělí a odvážní, stateční hrdinové, zasluhující společenskou úctu a oslavu*, na straně druhé pak *zbabělci, slaboši i zrádci*, předurčení ke společenskému *opovržení a zatracení*. Je pochopitelné, že četnost, rozsah i výsledný dopad jednotlivých válek nespoiluřčovaly pouze intenzitu a charakter osobního prožitku, životní orientaci i vývojové peripetie osudu jejich účastníků, ale výrazným způsobem působily na utváření podoby historie národních celků, jejich mytologie a legend, distinktivní symboliky, koneckonců i na formování národní kultury a toho, co dnes aktuálně nazýváme **národní identitou**. (Mám na mysli např. výskyt *bojovného, konfliktního ladění vnějších kontaktů se světem, agresivity a útočnosti*, ale rovněž i vznik *apriorní fobie*,

¹ Práce vychází z referátu na téma „Kriegserlebnis und Legendenbildung in Jesenins Gedicht Anna Snegina“, který jsem přednesl na sympoziu *Kriegserlebnis und Legendenbildung (Das Bild des „modernen“ Krieges in Literatur. Theater. Photographie und Film)* na univerzitě v Osnabrücku (SRN, 4.-8. 1998).

² Srv. např.: *Svatoň, V.: Čtyři podoby světa. Kosmické vize v ruské próze na počátku 20. století. Svět literatury 5, 1993, s. 35-36.*

*apatie, fatalistické pasivity či víry v apokalyptické varianty národního vývoje.*³⁾

Jestliže totiž v „horizontální rovině“ válka v důsledku výše vzpomenuté „masovosti“ svého působení postihuje hromadně velké skupiny lidí (symptomatické jsou například jen v poslední světové válce primární pohyby milionových armád a adekvátně i sekundární dopady na milionové skupiny civilního obyvatelstva), nemůžeme v „rovině vertikální“ opomenout ani makrorozměry jejího působení na individuální „*existenční lidské situace*“. Každý válečný konflikt se bytostně týká „*lidského osudu*“⁴ a jeho spojitost s evoluční linií od zážitku, zkušenosti, od utváření legend až konečkonců ke vzniku válečného tématu i literárního zobrazení války samotné je přirozená a je podobná spojitostem literatury i umění obecně s jinými zásadními existenčními průvodními jevy v lidské společnosti.

1.1. V klasické i moderní ruské literatuře patří válečná tematika k dominantním a částečně i profilujícím distinktivním jevům.

Hluboká tradice, která ve svých historických počátcích navazovala na ostré raně feudální střety s kočovnými asijskými kmeny a dvousetleté *tatarské jho*, byla pak postupně dotvářena celým řetězcem válečných konfliktů na cestě Ruska k velmocenskému postavení na prahu moderní historie. (Vzpomeňme jen ilustrativně po staletí trvající územní a hraniční konflikty v oblasti Kavkazu, Střední Asie, Pobaltí aj.)

Rovněž i moderní ruská historie obsahuje řadu válečných mezníků, jež nelze opomenout při hledání komponentů novodobé identity východních Slovanů. Jestliže v XIX. století sehrály hlavní úlohu napoleonské války a jejich ruská „kulminace“ v roce 1812, XX. století přineslo Rusku hned několik obrovských válečných katastrof, které se výraznou měrou podílely na „lomových“ charakterech ruské historie i na osudu každého ruského občana. Není nutno akcentovat jenom obě světové války a válečné konflikty, jež stimulovaly revoluční vlny (1905, 1917); objektivní zhodnocení kvalitativních posunů, které uvedené události vyvolaly, je konečkonců opětovaně a trvale aktuální, mj. i v souvislosti s bilančními tendencemi právě končícího století.

³ Domnívám se, že i živelně existující *apokalyptická vize* v ruských představách o vlastní národní historii má částečně kořeny ve výrazné „válečné“ zkušenosti východních Slovanů od počátku raného středověku do současnosti. Srv. k tomu např.: Hansen-Löve, A. A.: Apokalyptika a adventismus v ruském symbolismu přelomu století. Svět literatury 6, 1993, s. 1-3.

⁴ Srv.: Zahrádka, M.: Lev Nikolajevič Tolstoj a ruská próza. Stránky z historie ruské válečné prózy 1812-1917. Danal, Olomouc 1996, s. 6.

Je tedy snadno pochopitelné, zařadíme-li téma války v ruské literatuře k **tématům základním**, ba přímo „věčným“. Jeho životaschopnost byla právě podmiňována nejen napovězenou dlouhou válečnickou tradicí východních Slovanů, doprovázenou nezfídka katastrofickými následky pro řadového ruského člověka, ale i relativně **častými změnami pohledu** na válečné události, jejich přehodnocováním, vyvolávaným zejména v nedávné historii politickými tlaky.⁵

2. Třebaže existence aktuální válečné tematiky do jisté míry evokovala vývoj silného proudu ruské válečné poezie, dramatu a především prózy, může se téma této krátké práce, hledající paralely mezi *válečnými zážitky a legendami* na jedné straně a *bytostnou přírodní i intimní lyrikou Sergeje Jesenina*, významného ruského básníka počátku tohoto století, na straně druhé zdát na první pohled poněkud problematické, protože tvůrčí odkaz uvedeného spisovatele s tématem války v ruské literatuře zpravidla nespojujeme.

Celé generace literárních interpretů i kritiků (dokonce i kritiků s ideově rozdílnými názorovými stanovisky) se totiž vzácně shodují v přesvědčení, že dominantním rysem jeseninského vidění světa je **příroda**. Uvedený tradiční prvek ruské krásné literatury v nemalé míře bezesporu odráží rovněž přítomnost jednoho z tzv. „**věčných témat**“ světové kultury, ale vedle toho i dominantní svébytné specifikum právě ruského života (mám na mysli výrazné propojení a blízkost ruského člověka s přírodou, vyplývající ze svérázných ruských geografických podmínek).

Pro Jesenina je totiž typické jedinečně **těsné propojení přírody a člověka**, nezpochybnované a zdůrazňované dokonce i v podmínkách bývalé centrálně sjednocené sovětské kritiky (třebaže tady byl vzpomenutý „*lidský princip*“ nezfídka rozhodujícím klasifikačním etalonem): „*У Есенина природа неотделима от человека, от его настроения, от его мыслей и чувств.*“⁶ Podobné propojení je založeno na osobitě personifikaci různých přírodních jevů, neobyčejně jasných a prozářených odstínech barev (zejména **modravých**), neopakovatelných metaforách, básnických srovnáních a epitetech, neobyčejně živé **dynamičnosti**. Výslednicí je pak nenásilný **posun** bytostně ruského *stesku*,

⁵ Vzpomeňme např. politické posuny v nazírání na poslední tragické události II. světové války, o níž se ruský člověk plnou pravdu dovídal de facto „po kapkách“ plných padesát let: mimochodem i tato smutná skutečnost vyvolávala vývoj, změny i transformace novodobé válečné tematiky v ruské literatuře.

⁶ Срв. Прокушев. Ю.: Сергей Есенин. Москва, 1958, серия VI, № 15, с. 36.

*opuštěnosti a muzoty*⁷, které tak dobře známe z atmosféry buninovských povídek a novel, směrem ke hřejivé upřímnosti i obdivuhodné lásce k ruskému přírodnému prostoru, povyšující Jesenina na post vskutku národního básníka.⁸ Hlubinná psychologická propojenost člověka s přírodou a vazba niterných prožitků s přírodními jevy garantují komunikační schopnosti jeseninských přírodních obrazů oslovovat i čtenáře neruského jazykového prostředí, zejména když cizojazyčný interpret jeho poezie zachovává ekvivalentní sémantické i stylistické znaky originálu a vytváří tak ekvivalentní podmínky recepce čtenářů překladového textu v prostředí jiné přijímající kultury.

2.1. Symptomatickou zůstává typicky jeseninská „*rafinovaná volba charakteristického detailu*“, opírající se o zkušenosti celé ruské klasické literatury a korespondující s uměním „*sevřeného vyjadřování*“⁹, na němž má svůj podíl rovněž silná poetická i prozaická tradice mnoha básníkových předchůdců, především pak poezie A. Bloka. Nutno připomenout, že v tomto případě jde o stylistické postupy povýšce moderní a životaschopné, patřící k relevantním znakům vyjadřování v literatuře i na konci XX. století. (Z. Mathauser si například všiml nádherného prostoru pro čtenářskou empatii a fantazii, který vytváří Jeseninova metafora a ještě více synekdocha, pracující právě s takovými mistrně volenými detailními „*samoznaky*“.¹⁰)

2.2. V samotné Jeseninově tvorbě pak **není válečná tematika** prakticky v explicitní podobě výrazněji zastoupena. Rovněž jeho poetický příběh „*o lásce a revoluci*“¹¹, tj. kulminační artefakt básníkovy uměleckého i lidského odkazu – poema *Anna Sněginová*, je na první pohled válkou „téměř nedotknuta“.

Je však až překvapivé, nakolik toto dílo dnes, po dlouhém časovém odstupu, stále zůstává dynamicky živým a čtenářsky zajímavým, například v atmosféře bilancování složitého a peripetického vývoje ruské literatury (a samozřejmě i ruské společnosti) během celého našeho bizarně vyhlížejícího století. Třebaže totiž poema vznikla v konkrétním a reálném čase (jde o přelom let

⁷ Srv.: Žváček, D.: Příroda Sergeje Jesenina (Ke 100. výročí narození). Cizí jazyky 1995-1996, č. 1-2, s. 11

⁸ K tomu srv. např.: Юшин, П.: Поэзия Сергея Есенина. Москва, МГУ, 1966, с. 3.

⁹ Srv.: Jiša, J.: Poslední básník ruské vesnice. Praha-Moskva VI(1956), s. 169-181.

¹⁰ Mathauser, Z.: Avantgardní mýtus Sergeje Jesenina. Svět literatury 12 (1996), s. 70.

¹¹ Tak nazval poemu jeden z největších českých znalců Jeseninovy tvorby, překladatel J. Zábřana. Srv.: Zábřana, J.: Básnická povídka o lásce a revoluci. In: Jesenin, S.: Anna Sněginová. Praha, Odeon 1986, s. 85-101.

1924-1925), třebaže v sobě odráží konkrétní a reálnou situaci s konkrétními a reálnými lidmi včetně výrazných autobiografických elementů samotného autora, její **zdánlivě jednoduché obrazy** si uchovávají závoj „*narativních masek*“¹², pod jehož prostotou, harmonickou vyrovnaností a zarážející přirozeností se tají hluboká a mnohvrstevnatá **ambivalentnost** Jeseninova životního osudu, ruského hledačství v relaci s apokalyptickými událostmi počátku století i přesvědčivost lidských tragédií obecně.

Teprve náš současný pohled na toto vrcholné Jeseninovo dílo, pohled, který se opírá o vzpomenuť paradoxně trpkou zkušenost lidstva ve XX. století, nám dovoluje spatřit a současně pochopit širokou paletu problémů, které jsou v poémě *Anna Sněginová* ukryty. Dílo se nevyznačuje složitou a rozvinutou syžetovou linií. Tradiční rámec **příjezdů a odjezdů**, pro který bychom v ruské i světové literatuře našli nemálo příkladů, má v daném případě podobu dvou **návratů** hlavního hrdiny (protagonisty i vypravěče s autobiografickými rysy samotného Jesenina) do vesničky *Radovo*. V tomto jednoduchém rámci však básník koncentroval téměř všechny „**věčné**“ **motivy** ruské literatury: najdeme tu *střet lidský a mravně slabého mužského jedinice s charakterem výrazně silnější dívkou, věčné lidské bloudění a hledání*, které vůbec představuje jeden z leitmotivů ruského umění, *ušlechtilé a sladce naivní snění*, *lyricky a přitom nenásilně akcentované jarními kulisami ranního i večerního oparu, snění*, které nakonec kulminuje v symptomatickém ruském *hořkém pocitu a uvědomování si nelítostného běhu času* a v našem nezřídka zbytečném *snažení zachytit se něčeho jistého, stabilního i neměnného v onom chaotickém světě, který nás obklopuje*.

V této atmosféře pak v závěrečném „prohlédnutí“ protagonisty-vypravěče, připomínajícím mu „*в тухом уединении*“ (tj. „*v tichém osamění*“) osudovou tíhu i bolest „*nenávratně ztracené lásky*“¹³, můžeme tušit sémantickou i čistě lidskou přibuznost s čechovovsko-buninskými variantami rozuzlení či mučivě neukončenými konci životních osudů i trpkého lidského prozření ve chvíli, kdy už je vše rozhodnuto, kdy už je pozdě a člověk nemá možnost se vrátit či jakýmkoliv způsobem něco prožít znovu a napravit předešlé chybné kroky.

Jsem přesvědčen, že právě podobné sémantické rozměry poémy *Anna Sněginová* nám dokonce dovolují srovnávat podtextovou hloubku tohoto nevelkého díla například s epochálními rozměry podtextu světoznámého románu

¹² Srv. *Drozda, M.*: Narativní masky ruské prózy. Od Puškina k Bělému. (Kapitoly z historické poetiky.) Praha, UK 1990, s. 19.

¹³ *Zábrana, J.*: Básnická povídka o lásce a revoluci..., op. cit., s. 96.

B. Pasternaka *Doktor Živago*. Jsem si samozřejmě vědom, že zachycení i zobrazení téměř identického kontextu ruského života i přfbuzných hrdinů z hlediska společenského postavení (jde de facto o tragédii ruské inteligence ve vřru revolučních událostí roku 1917) je v obou případech výrazně odlišné; nicméně v obou dílech můžeme nalézt i prožít identickou sémantickou hloubku i sílu působení na čtenáře, protože lidský rozměr tragédie hrdinů obou děl je mu velmi blízký.

2.3. V syžetové i sémantické mozaice poémy jsou ale námi sledované **motivy válečných zážitků**, rezultujících do deformovaných a zmarněných lidských snah i lidských osudů, výrazně **přftomny**. Nejde však o primární zážitky plynoucí z bezprostřední válečné bojové reality, nýbrž o onen **sekundární dopad**, jehož rozměry i síla zpravidla doléhají na celé válečné generace ve sféře duchovní a etické a mohou tak paradoxně v dlouhodobém pohledu zastínit i materiální ztráty, které válečný konflikt doprovázejí.

2.3.1. Samotný Jesenin hned v úvodní části poémy vyjádřil velmi působivě naznačený negativní **rezultát každé války**, který můžeme vedle bezprostředních ztrát lidských životů a hrozného fyzického utrpení řadit k jejím hlavním traumatům: „*Война мне всю душу изъела.*“¹⁴ Je symptomatické, že jeden z českých překladatelů substituoval ruské sloveso „*изъестъ*“, mající význam „*sežrat*“, „*prožrat*“, rezumující výpovědí „*z války mi zrezivěla duše*“¹⁵ V metaforickém obraze „*rezivění*“, které po staletí lidstvo spojovalo se šířavým rozpadem, ztrátou čistoty, pevnosti i celistvosti, s procesem postupného zániku, vzniká ve spojení s tradičním vyjádřením vnitřní mravní a intelektuální součásti lidské bytosti, tj. ve spojení s „*duší*“, svérázný mikrodetail, jehož sémantický rozsah má ve skutečnosti obrovský a ambivalentní **makrorozměr**.

Ano, „*rezavé duše*“ jsou jednou z největších tragédií, jež odedávna (ale i v současnosti) nepochybně právě války přinášejí. Jejich koroze začíná v momentě, kdy se násilí a zabití stává všedním řemeslem a vystupňovaná nenávisť, nezdědka posílena vlastními ztrátami (osobními, skupinovými i národními, samozřejmě jak fyzickými tak i materiálovými a výsledně i duchovně psychickými), rovněž ale i davovou psychózou a politickou kampaňovitostí.

¹⁴ *Есенин, С.: Стихотворения. Поэмы. Том II, Moskva, 1956, S. 159.* Další odkazy na toto dílo jsou uvedeny přímo v textu v závorce.

¹⁵ Mám na mysli poslední český překlad (mimořadně velice zdařilý), jehož autorem je M. Staňek. Sr.: *Jesenin, S.: Anna Sněginová. Praha, 1995. s. 23.* U všech dalších pokusů o hledání sémantické podstaty Jeseninových obrazů v konfrontaci s českou překladatelskou interpretací se opírám o toto vydání a příslušnou stránku uvádím rovněž přímo v závorce v textu.

vyvolává u jedince i národa posuny ve vztité hierarchizaci hodnot a nezřídka i rozpad etických a sociálních zásad, na nichž se po tisíciletí tvořila lidská civilizace. U hlavního hrdiny poémy *Anna Sněginová*, v němž implicitně cítíme narativní kontaminaci prvků vypravěče a biografických souvislostí s osudem samotného básníka Jesenina, je naznačená destrukční fáze vnitřního světa účastníka války vyjádřena lapidárně sumarizovanou výpovědí: „*За чей-то чужой интерес стрелял я в мне близкое тело и грудью на брата лез. Я понял, что я – игрушка*“... (169-170) Bylo to zdrcující zjištění, že člověk se stává jakousi „na dálku řízenou hračkou“, která je „pro cizí zájmy“ nucena „střílet na kamarády“ a „vraždit své bratry“. (23) Ověřená a pochopená reálná skutečnost je poté konfrontována s bizarní filozofií všech válek, vedených na obou účastnických stranách k „*vitěznému konci*“ („*война >до конца<, >до победы<*“), podle níž mnohdy *darebáci* a *darťojedové* vyhánějí nevinné lidi na jatka umírat (srv. „*прохвосты и дармоеды сгоняли на фронт умирать*“). (170) Hrdina Jeseninova dila situaci řeší relativně jednoduchým, nicméně lidově přirozeným způsobem: dezertuje z fronty („*другую явил я отвагу – был первый в стране дезертир*“). (170)

Válkou rozežraná, „*zrezivělá*“ hrdinova (tj. rovněž básníkova) duše je však poznamenaná navždy. S apriorní nedůvěrou vítá svérázně se rodící ruskou poválečnou svobodu, která „*взметнулась неистово... в розово смрадном огне*“ (170); její „*дравé vzplanutí*“ je totiž doprovázeno „*čpavostí a smradem*“ (23) a postupně sillicím rozhořčením nad její tragickou, antiteticky bipolární realitou, která místo radosti evokuje určitou apatii, rezignaci, ale ovšem i rozhořčení a vztek: „*Я думаю: как прекрасна земля и на ней человек. И сколько с войной несчастных уродов теперь и калек! И сколько зарыто в ямах! И сколько зароят еще! И чувствую в скулах упрямых жестокую судорогу щек*.“ (173) Jednoduchá a přímočará konfrontace *krás člověka a země* s bizarní bilancí *mrtvých a mrzáků* vyvolává na básníkově tváři *křečovité škrubání*. (33)

2.3.2. Je pravda, že konkrétní, individuálně prožitý *motiv smrti* se ve spojení s válečnými událostmi v celé Jeseninově poémě objevuje pouze jednou. Týká se manžela vypravěčovy (tj. de facto básníkovy) první lásky a hlavní hrdinky příběhu Anny Sněginové. Motiv není nikterak konkretizován a rozváděn; čtenář i recipient pouze implicitně vytuší, že se váže k chaotickému období tzv. *občanské války*, která dovršila osudový zlom kontinuálního vývoje jednotlivců i celého ruského národa, včetně kvalitativních posunů v jejich hodnotové orientaci. Tragédie statkářky Sněginové i její dcery Anny, kulminující po vyvlastnění rodinného sídla a veškerého majetku v zahraniční emigraci, je tak akcentována i smrtí. V malé, nicméně sémanticky vysoce ambivalentní

scéně, konstruované na lakonických replikách a náznacích nonverbální komunikace, je však zakódována i dodnes živá polemika o charakteru porevolučního vývoje v Rusku, o smyslu války, autorově dezerci, hrdinské či zbytečné smrti, o fatalistickém ladění životních cest účastníků válečných událostí. „Я понял – случилось горе, и молча хотел помочь. >Убили... Убили Борю... Оставьте! Уйдите прочь! Вы – жалкий и низкий трусишка. Он умер... А вы вот здесь...<“ (182) Anna nazývá mužského protagonistu *ubohoučkým zbabělcem* mj. i na základě prosté konfrontace dvou skutečností: on *zůstal naživu*, zatímco *jejího muže zabil*.

2.3.3. Rozsáhlá „koroze duše“, jejíž kořeny jsou hluboce ukotveny v nesmyslnosti válečného zabíjení a nenávisti, je však v analyzovaném Jeseninově díle implicitně přítomna mnohem silněji a postihuje nejen osudovou linii i citový, vnitřní svět obou hlavních hrdinů. **Relativnost a dobovou závislost** přístupů i **hodnocení válečných událostí** v poémě naléhavě připomínají drobné epizodické detaily scén z prostředí ruské vesnice, jež mj. byla i bytostně silnou součástí Jeseninovy životní empirie a hodnotové orientace.

Za povšimnutí stojí například narážky na osud válečného kvazihrdiny z rusko-japonské války (*Labuťa*), bratra vesnického rváče *Prona Ogloblina*. Charakterem je *Labuťa* pouhý „*хвальбишка и дьявольский трус*“ (183), tj. *vychloubačný zbabělec*, který se neumí orientovat ve složité situaci válečných a revolučních událostí. Podle jistých tradic a vlastního přesvědčení je však „*válečný hrdina*“: na prsou nosí dvě staré medaile z rusko-japonské války, která ve skutečnosti, bohužel, byla „černou skvrnou“ novodobé ruské historie počátku XX. století. Nicméně obě vyznamenání mu nepřinesla ani slávu ani materiální výhody, jako k tomu najdeme ne jeden příklad v tisíciletém lidském vývoji. Pokouší se je tedy alespoň zúročit tím, že na ně žebrá o drobné peníze „*na vodku*“ ve venkovské krčmě.¹⁶

Tentýž *Labuťa* se však ve druhé části poémy mihne ještě jednou, aby bizarně akcentoval „*rezavost*“ své duše. Poté, co zbaběle a vychytrale přečkal vichřici občanské války se stíradajícími se vládami i násilím, poté, co dobře uschoval do truhlice carské medaile z rusko-japonské války a stal se členem revolučního sovětu („*и вот он, конечно в Совете, медали запрятал в сундук*“

¹⁶ Nejde o jev v ruské historii ojedinělý; stačí vzpomenout jen v posledním půlstoletí na celé masy hrdinů a invalidů, kterým válečná vyznamenání a eventuální invalidní průkaz ponižujícím způsobem kompenzovaly neschopnost společnosti zajistit adekvátní dostatek zboží k obživě a uspokojování základních potřeb. Protože se tak jejich společenská úcta stávala faktorem nečisté kalkulace i častých podvodů, ulpívala na formální společenské preferenci a slávě nedůstojná pachuč degradace – zejména, když objektem poptávky byla rovněž tradiční ruská *vodka*.

–184), znovu opilý před krčmou pokřikuje: „*Мне нужно бы красный орден за храбрость мою носить.*“ (188) Chce tedy „*rudý řád za statečnost*“ (77) a napovídá opětovaně možnosti společenských výhod, které by se s tímto významáním pojily.

2.4. Krátké zamyšlení nad sporadickými detaily válečné tematiky v poémě *Anna Sněginová* vychází nepochybně jen z úzkého pohledu, v němž rezonují „*antropologická*“ hlediska zobrazování války v literatuře. „*Oficiálně-patriotická*“ pojetí¹⁷, která v prvé řadě evokují bipolární klasifikace válečných událostí (*války útočné a obranné, spravedlivé a nespravedlivé* apod.) ponechávám stranou úmyslně. Příčinou není jen povaha Jeseninovy tvorby, v níž relevantní úlohu hraje právě **člověk** a výše už vzpomenuť zápas o záchranu jeho životních jistot v rozpadajícím se světě. Mimochodem Z. Mathauser celou Jeseninovu lyriku charakterizoval jako „*prostor domova a spolehlivosti*“.¹⁸ Není tedy překvapivé, že lomové válečné a revoluční události v Rusku, které tvoří rámec i syžetové pozadí krátkého příběhu se širokým a sémanticky stále živým dosahem, narušují a kvalitativně mění parametry onoho prostoru domova a spolehlivosti u všech protagonistů díla.

Jakkoliv je však tradiční i každá nová interpretace nejen *Anny Sněginové*, ale i celé moderní ruské historie zjevným pokusem o určité revize či korekce vžitých, často ideologicky motivovaných „*oficiálně-patriotických*“ interpretací válečné tematiky¹⁹, napovídají zejména poslední bilanční pohledy v atmosféře „*fin de siècle*“, že především zmíněné antropologické aspekty, ony dopady ve sféře lidských osudů a duchovních hodnot, zůstávají trvale největším tragickým výsledkem všech válečných konfliktů a zlomů právě končícího století.

3. Třebaže tedy válečné zážitky i legendy v Jeseninově poémě *Anna Sněginová* zůstávají poloukryty na pozadí děje jako sekundární až druhořadé vý-

¹⁷ Klasifikaci *antropologického* a *oficiálně-patriotického* zobrazení války v literatuře jsem přejal od M. Zahrádky. Srv.: *Zahrádka, M.: Lev Nikolajevič Tolstoj a ruská próza...*, op. cit., s. 6.

¹⁸ Srv.: *Mathauser, Z.: Metodologické meditace aneb tajemství symbolu*. Brno, Blok 1988, s. 87.

¹⁹ Viz např. objevující se pokusy *nacházet* v tomto sémanticky ambivalentním Jeseninově díle, které bylo v minulé éře interpretováno jako „*prorevoluční*“ sovětská poéma, *elementy protirevolučního rozčarování a nesouhlasu*. Srv.: *Пехтерева, А.: Заметки о поэме С. А. Есенина „Анна Снегина“*. In: *Jesenin, S.: Anna Sněginová*. Praha 1995, s. 11. Podobné rozporu v hodnocení porevoluční ruské literatury není zvláštností. Můžeme uvést mj. i Blokovu poému *Dvanáct*, u níž se některé současné interpretační posuny liší od vžitých klišé, ale na druhé straně se blíží názorům ruské emigrační kultury po básníkově smrti. Srv.: *Бем, А.: „Мы – дети страшных лет России“*. *Судьба двух поэтов – Блока и Гумилева*. Rossica, 1996, č. 1, s. 117 a násl.

stavbové prvky tohoto lyrického díla, nemůžeme popřít přítomnost v celkovém syžetovém rámci i sémantickém makrokosmu dané poémy. Český badatel **M. Červenka** nedávno výstižně upozornil na složitost „*sémantických vztahů*“ mnohých prvků v literárním díle, zejména na jejich souvislosti se vztahy ostatními, do nichž mohou vstupovat nejen podstatné, ale i „*druhořadé*“ stránky jednotlivých komponentů díla.²⁰ Je nepochybné, že interpretační „dekódování“ naznačených ambivalentních sémantických vztahů je ve značné míře závislé na **dobovém kontextu**, který může podle svých kvalitativních změn vyvolávat i posuny v recepčních a interpretačních postojích čtenáře i literárního badatele.

Umělecký text je podle **J. M. Lotmana** ve své podstatě vždy „*vícenásobně zakódovaný*“²¹. Kód *motivů válečného zážitku i legend* je v Jeseninově poémě přítomen. Spolupodílí se na ztvárnění moderně paradoxního donkichotského boje lidského jedince s tragickou podstatou i následky válečného řešení sporů mezi lidskými komunitami i národy. Je nedílnou součástí tvořícího se uceleného obrazu ruské reality, kultury i historie ve XX. století a napomáhá jejich objektivnímu poznávání i hodnocení. Význam „*válečné*“ sémantické roviny Jeseninova díla má však i spojitostí nadnárodní. Uvědomíme si je výrazněji až budeme s odstupem času politicky, obecně eticky a samozřejmě i prostřednictvím uměleckého ztvárnění nazírat aktuální lidské tragédie současného světa, násobící význam i poslání jeseninovského **leitmotivu nenaplněnosti životního osudu** v relaci s pomíjivostí všeho a neúprosného běhu času, nazírat je i v relaci s trvalou lidskou nedokonalostí při pokusech naznačené negativní stránky své existence řešit. (Apokalyptické události posledního desetiletí, např. v balkánské Bosně, na Kavkaze, Blízkém Východě, ale i Severním Irsku jsou více jak výmluvným argumentem pro podobné závěry.)

²⁰ Srv.: Červenka, M.: Významová výstavba literárního díla. Praha Univerzita Karlova 1992. s. 69.

²¹ Lotman, J. M.: Štruktúra umeleckého textu. Bratislava, Tatran 1990, s. 76.